

ДА ОТКРИЕШ КОРЕНИТЕ СИ 100 ГОДИНИ СЛЕД РАЗОРЕНИЕТО ПРИ СВОИТЕ В АРМАГАНСКАТА ДОЛИНА

Пролетта бавно сменяше с нови дрехи вече изпарцалените зимни одежди на земята. Дългата зима бе омръзнала на всички. Най-нетърпеливи, както винаги, бяха кокичетата, които, напук на все още студеното време, се бяха наперили и жадно поглъщаха оскъдните слънчеви лъчи.

Стоях до прозореца в топлата си стая, навън валеше си-тен студен дъжд. От време на време, поднесени от вятъра, дъждовните капки се удряха в стъклата и образуваха дълги вадички, които волно се стичаха по замърсените стъкла на прозореца. Чоглаво ми бе, че времето не се оправя, и аз като кокичетата бях нетърпелив. Уж бях потомък на бежанци от Беломорска Тракия, а още не бях посетил родните места на родителитеси в днешна Гърция. Чувствах вече угризения и исках най-после това да стане, и то сега, в началото на пролетта, за да усетя по-силно как се събужда природата в Беломорието.

Дали от любов към загубеното родно, дали от нещо друго, те бяха изградили в мен една хиперболизирана представа за родните си места: богата почва, гъсти гори, чисти води, сочни ябълки и круши, сладки като мед смокини, плодовити животни... Въобще живеех с представата, че това са земи, сякаш откъснати от рая.

След дълго отлагане най-сетне тръгнахме заедно с Димитър Шалопатов, признат познавач на Тракия. Дъждът про-

дължаваше все така да вали, а беше вече април, но за наше успокоение небесната вода поне беше топла. Чистачките едва смогваха да избутват стичащите се по предното стъкло на автомобила струи. Пътувах, а мислите разпиляно бродеха през често разказваните ми спомени...

Първата ни цел беше Армаганската долина, влязла в историята като Долината на смърта. За жалост до този момент нейното място не бе уточнено. Отдавна тези, които знаеха за нея, се бяха преселили в отвъдното и нямаше кой да ни насочи. Едничката информация, с която разполагахме, беше, че тя се намира в близост до изгорялото село Пишманкьой, сега Песани.

Падналият дъжд изпълваше от бряг до бряг коритата на иначе сухите през по-голямата част на годината местни рекички. В тази част на Гърция вместо мостове над реките има изградени циментови бродове за преминаване на коли и хора. За наш лош късмет всички бродове, през които трябваше да минем, бяха залети от придошлите води, поради което, за да премине нашият „Фолксваген“, трябваше да събувам панталоните и да влизам в буйните води, за да определя нивото. Най-много ни затрудни преминаването през реката Гюмлю, където три пъти трябваше да газя.

Но всички тези трудности вече са зад гърба ни, пред нас е Армаганската долина. Единственото, което знаехме за нея, бе, че тя се намира на 7-8 километра от Пишманкьой, че има чешма, наречена Армаган, дала името и на долината. Още - поляна с колиба, ако е останало нещо запазено от нея. Там е имало постройки, за които свидетелства проф. Любомир Милетич в своя капитален труд „Разорението на тракийските българи“ със снимки, правени само няколко месеца след трагичните събития.

Дъждът спря, слънцето, което преди срамежливо над-

ничаше зад облаците, вече на воля изпращаше огнените си стрели върху подгизналата земя. От изпаренията ниско над дърветата в долината се стелеше бяла пелена, която сякаш плуваше и придаваше допълнителна тайнственост на смълчаната долина. Спуснахме се без посока по една просека, направена вероятно от дивите животни. Пътеката на места преминаваше през малка рекичка, която от падналите дъждове беше станала доста буйна и ни плашеше с опасните си водовъртежи. Спускащите се ниско над нея клони на дърветата пък правеха още по-трудно придвижването ни. Предизвикателствата се редяха едно след друго. Най-неочаквано беше това, че на пътя ни се изпречи една огромна змия. Инстинктът ми за самосъхранение ме накара да потърся машинално някакво дърво, за да се предпазим. За наше успокоение влечугото спокойно се шмугна в близките храсталаци и така пак продължихме необезпокоявани напред. За всеки случай вече носех в ръка доволно голям сух клон и не се разделих с него, докато не привършихме проучването на долината.

Пред нас зад гъста редица от дървета се показва горска поляна, потънала в свежа зеленина, достигаща на места до коленете ни. В единия край на поляната имаше малка лятна постройка. Тя по-скоро приличаше на кошара, отколкото на място за живеене. Питаме се дали това не е онази поляна, описана в книгата на проф. Милетич, където се е намирала колибата или по-скоро чифликът на дядо Митрю. Ако това не е било свободно място, как сега ще има постройка, макар и с друга конструкция, изградена от местните гръцки овчари? Нали те търсят винаги удобно място за животните, а това място е именно такова. Така че повече бяха плюсовете, че това е мястото, където е била историческата кошара на дядо Митрю, милостливия овчар, подслонил дечицата, изоставени от своите подгонени от разбеснелия се башибозук майки.

От време на време, под напора на тихия вятър, постройката започваше да скърца и да издава някакъв особен звук. Той сякаш идваше от нищото, а пък изпълваш цялата поляна. Нещо ставаше с нас и около нас. Сякаш постройката говореше на някакъв неразбираем, но усещаш се език. Стъписването ни беше голямо. Дали това не бяха звуци, идващи от някогашната Дядомирева кошара? Сигурно тя сега иска да ни каже нещо и да ни върне към онези страшни дни с риданията на жените и децата.

След всички тези поразяващи здравия разум усещания с г-н Шалапатов стигнахме до извода, че това е именно мястото, където са се разиграли жестоките сцени през кървавия септември на 1913 година. Започнахме постепенно да се отпусваме и да търсим свидетелства, които биха подкрепили нашето предположение. Ето, дърветата наоколо са все стари мешови, с множество издънки с дебели кори, неподкастриани, обрасли с дълги като хайдушки мустаци мъхове. Малката рекичка, внезапно придобила от падналите дъждове, с нещо ни подсказваше, че е същата, в която бяха намерили смъртта си няколко млади жени и старци, както описва в своята книга проф. Любомир Милетич. Тръгнахме надолу по реката с надеждата да открием и мястото по снимката в същата книга, където проф. Милетич седи на скала, надвесена над малката рекичка, а под него до трупа на загинал бежанец стои войводата Димитър Маджаров.

Последното, което открихме в местността и което напълно ни убеди, че това е именно Долината на смъртта, беше една чешма. В тази местност на друго място нямаше чешми. Да, това е чешмата, накарала уморените от пътя бежанци, разпръснали се след битката при град Фере, да потърсят глътки живителна течност, за да утолят жаждата си, преследвала ги през целия път. С това откритие приключиха всичките ни

съмнения, че това именно е Армаганската долина, записала незабравима кървава страница от теглилата на тракийските българи.

След близо 100 години в Армаганската долина стъпваше потомък на Сарджевия род. Това беше за мен изключително събитие, защото имах възможността да се озова за миг в света на моите прародители, населявали долината от незапомнено време. Сменяли се поколение след поколение, сменяли се годишните времена, но долината си оставала все същата - благодатна, грижовна и любяща като майка своите обитатели. Тук беше моето начало, от тези места тръгваше невидимото ми присъствие на тази земя. Ще да е било много силно поръсен от преди стотици години семе, преминало през стотици изпитания, но оцеляло, за да ме има днес и мен.

В долината за миг се изви кратка буря, причерня, заплиска ситен дъжд, придружен с вятър. Долината се сви и застана от болка, вековните дървета се заогъваха, скърцаха и сякаш молеха за пощада. Рукналите потоци понесоха към малката рекичка кал, отчупени клони и треви. Долината плачеше и плачът ѝ проникваше дълбоко в мен. Небето над нея се раздираше от адски гръмотевици, всичко бучеше. Земя и небе се бяха слели в едно, усетих страх от разбунтувалата се природа. Молах се да свърши най-сетне този ад. Мислех си дали това бе наказание, или поздрав - суров, буреносен, огнен, но поздрав от моите прародители. Такива, каквито са били и те - огнени, бурни и непреклонни.

Те бяха сега около мен, горди и силни като бурята. Това всъщност не беше буря, това беше техният поздрав към мен - самотен пътник към миналото, решил да открие своите корени, останали там далече, далече, в Армаганската долина, в Долината на смъртта и на безсмъртието. Далече, а всъщност толкова близо до сърцето ми...